

Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
Journal Of Turkish Language and Literature Studies in Balkans
Cilt 2/Sayı 1/Kış 2020 - Volume 2/Issue 1/Winter 2020
ss-pp: 133 - 142

**Mustafa Imamović'in Boşnakların Tarihi (Historija Bošnjaka) Adlı
Kitabı ve Türkçe Tercümesine Dair Tespit ve Değerlendirmeler**
*Mustafa Imamović's History of Bosniaks (Historija Bošnjaka) and the
Evaluation of the Turkish Translation*

Ömer AKSOY*

Özet

Saraybosna Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi olan Prof. Dr. Mustafa Imamović tarafından 1997 yılında kaleme alınan *Historija Bošnjaka* adlı çalışma, 2018 yılında Hüseyin Gül ve Cenita Özgüner tarafından *Boşnakların Tarihi* adıyla Türkçeye tercüme edilerek Tarih Vakfı Yurt Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Eserin başına Tarih Vakfı Başkanı Mehmet Ö. Alkan'ın kaleme aldığı bir takdim yazısı eklenmiştir. Boşnaklar ve Bosna Hersek hakkında günümüze değin Türkiye'de yapılan çalışmalarda yerel kaynakların yeterince kullanılmamasının ciddi bir eksik olduğu düşünülürse, *Boşnakların Tarihi* bu eksikliği gidermesi ve Güney Slavları ile alakalı Türkiye'deki akademik literatüre olan katkısı bakımından paha biçilemez bir eserdir. Böyle temel bir eserin Türkçeye kazandırılması bu alandaki çok büyük bir açığı kapatacaktır. Fakat gerek eser, gerek tercümesi ve gerekse de takdim yazısında karşılaştığımız birtakım ifadeler, çeviride kullanılan bazı kavramlar ve bizzat yazarın verdiği bazı bilgiler dikkat çekici bulunduğundan, bu konuda oluşabilecek muhtemel yanlış anlamaların önüne geçilmesi amacıyla bu yazıyı kaleme alma gereği hâsıl olmuştur. Değerlendirmeler, takdim yazısı, çeviride izlenen yöntem ve eserin muhtevası hakkında olmak üzere üç başlık üzerinden yapılacaktır.

* Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, omeraksoy@trakya.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-9837-7567.

Anahtar Kelimeler: *Boşnakların Tarihi, Boşnaklar, takdim yazısı, çeviri, bilimsel etik.*

Abstract

The precious work *Historija Bošnjaka*, written by Prof. Dr. Mustafa Imamović in 1997, was translated into Turkish by Hüseyin Gül and Cenita Özgüner in 2018 under the name *History of Bosniaks*. Published by History Foundation. Mehmet Alkan, the Director of the History Foundation, wrote the introduction. Bosniaks and with Bosnia and Herzegovina until today as relevant enough to be used in studies of local resources is a serious deficiency in Turkey. Bosnians date of this deficiency and South Slavs with the relevant point contribution to academic literature in Turkey is a very important work. The introduction of such a basic work into Turkish will close a huge gap in this field. However, both the work, its translation and some expressions we encountered in the foreword, some concepts used in the translation and some information given by the author themselves attracted our attention and we wrote this work in order to prevent misunderstandings. In this context, we will make our determinations and evaluations in three items: introduction, translation of the work and about the work.

Keywords: *History of Bosnians, Bosnians, introduction, translation, scientific ethics.*

Giriş

Boşnaklar Osmanlı hâkimiyetinin Balkanlarda ciddi biçimde sarsılmaya başladığı 1878 yılından başlayarak Yugoslavya'nın dağılması sürecine girdiği 20. yüzyılın sonlarına kadar sosyal, siyasal ve kültürel varlıkları yok sayılıp ulusal kimlikleri inkâr edilmiş bir toplumdur. Bilhassa Hırvatlar ve Sırlar tarafından yürütülen inkâr politikaları, Boşnakların zorla ihtida ettirilmiş Sırp veyahut Hırvat kökenli uluslar oldukları iddiaları üzerine kurulmuştur. Tarihî, aklî ve bilimsel temelden tamamen yoksun bu kimliksizleştirme politikasının tarih yazımına etkisi, Boşnakların tarihinin izolasyona maruz kalması ve yıllarca göz ardı edilmesi şeklinde tezahür etmiştir. Bu noktada, Mustafa Imamović'in *Boşnakların Tarihi* adlı çalışması, Boşnak halkının tarihî serüveninin bilimsel belgesi mahiyetinde olması bakımından büyük değer taşımaktadır. Türkiye'de ve Avrupa'da, başta Boşnaklar olmak üzere Güney Slavlarının tarihleri hakkında üretilen çalışmaların büyük oranda Osmanlı Arşivi kayıtlarına ve Batılı tarihçilerin kaleminden çıkmış eserlerdeki bilgi ve gözlemlere dayanılarak vücuda getirildiği hesaba katıldığında, Imamović'in yerel kaynakların tanıklığını işe koştuğu eserin özgün değeri kendiliğinden ortaya çıkar. Yerel dillerdeki tarihlerin romantizm (çoşumculuk) ve sübjektivizm (öznellik) barındırmaları açısından bilimsellikleri kuşku gibi gözükse de, yerel dinamiklerin konuya bakışını ve meseleleri kendi zihniyet dünyasının süzgecinden geçirip nasıl yansıttığını görebilme imkânı sunduklarından,

nevi şahsına münhasır özgünlüğe sahiptirler. Kaldı ki çapraz (mukayeseli) okumaya fırsat vermeleri ve böylelikle resmî söylemin doğruluğunu sına ma imkânı sunmaları açısından yerel tarihler çoğu defa vazgeçilmez kaynaklar olarak karşımızda durur. Bunun yanında, *Boşnakların Tarihi* adlı eserin, şovenist Sırp ve Hırvat tarihçilerin kaleminden çıkmış eserlere nazaran çok daha objektif bir bakış açısı ile yazıldığını da vurgulamak gerekir. Böyle bir eserin Türkçeye tercüme edilmiş olması elbette çok önemli bir hizmettir. Ancak çalışmanın bazı yanlış bilgiler ve önyargılar içermesi, birtakım kavramların yanlış kullanılması kıymetine gölge düşürmüştür. Okuyucunun yanlış bilgilenmesine ve birtakım yanlış düşüncelere yol açması muhtemel hususlara dikkat çekmek amacıyla söz konusu çalışmanın değerlendirilmesi ihtiyacı hâsıl olmuştur. Çalışma, takdim yazısı, tercüme değeri ve eser odaklı olmak üzere üç kısımda ele alınmıştır.

Takdim Yazısı

Kitabın takdim yazısı yayınevi adına Tarih Vakfı Başkanı Mehmet Ö. Alkan tarafından kaleme alınmıştır. Yazı, kitabın Türkiye’deki akademik literatüre yapacağı katkısı gölgede bırakacak ifadeler içermektedir. Yazıda 1860’lı yıllara kadar Osmanlı Devleti’nin Balkan coğrafyasında gayrimüslim grupları ihtidaya zorlamadığı belirtilmekte, ancak bu tarihten itibaren devletin bölgede bir Müslümanlaştırma politikası geliştirdiği iddia edilmektedir. Buna delil olarak Ahmed Cevdet Paşa’nın Arnavut dağ köylerinde yaşayan erkeklerde sünnetin az görüldüğünü ifade etmesi ve bunun üzerine burada sünnet kampanyası başlatılması gösterilmektedir. Devamında ise *“Sonuçta bu yıllarda dinî kimliklerin millî kimliklerin payandası olarak kullanılması bir felakete yol açmış ve Boşnaklar ya din değiştire ya da terk et gibi ırkçı tacizlere maruz kalmıştır.”* (Imamović 2018: xvi) ifadeleri ile dinsel-mezhepsel hareketlerin ve bunun sonucu olarak yaşanan insanlık dışı hadiselerin sorumlularından birisinin de Osmanlı yönetimi olduğu gösterilmektedir. Oysa Osmanlı Devleti Balkanlarda otoritesini ve hâkimiyetini tamamen kaybettiği dönemler dâhil olmak üzere hiçbir zaman böyle bir politika takip etmemiştir. Öte yandan buna dayanak olarak bölgede başlatılan bir sünnet kampanyasını gösterilmesi şaşırtıcıdır. Zira İslam dininde farz dahi olmayan bir uygulamanın bölgeyi İslamlaştırma politikasına dayanak olarak sunulması bilimsellikten uzaktır. Günümüzde dahi Anadolu’nun birçok bölgesinde maddi imkânlar elvermediği için sünnet olamayan çocuklar belediyeler, hayır sahipleri ve sivil toplum kuruluşları tarafından toplu veyahut bireysel olarak sünnet ettirilebilmektedir. Yazarın, daha sonraki dönemlerde meydana gelecek din temelli katliamların sebepleri arasında devletin esasında hiç olmayan İslamlaştırma politikasını göstermesi ise tam bir akıl tutulmasıdır. Bu ifadelere kaynak olarak Sırp ve Hırvat tarihçilerin ürettikleri ve kendi ulusal kimliklerini inşa adına beslendikleri Türklerin bölgede yapmış oldukları sözde kıyımları gösterilseydi, bilimsel bakımdan daha tutarlı bir sav ola-

rak kabul edilebilirdi. Kaldı ki Imamović eserinde, Osmanlı devlet politikası olarak İslam'ın temel prensiplerine uygun bir biçimde gayrimüslimlere sunulan kendi dinlerini özgürce yaşama imkânının devletin son dönemlerine kadar korunduğunu ifade etmektedir (Imamović 2018: 116).

Takdim yazarının, *“Tito'nun Yugoslavya'yı oluşturan halklar/milletler arasındaki dengiyi kurma ve sürdürme gayretinin yanı sıra azınlıkta ve zayıf olanları koruma üzerine kurulmuş olan Yugoslavya Sosyalist düzeni ve kurumları...”* (Imamović 2018: xvii) ifadeleri, görünen değil görmeyen biçimde yapılmış Yugoslavya, Tito ve sosyalizm güzellemeleri, hislerinin ve politik fikirlerinin etkisi altında şekillenmiş görünmektedir ki bu üslup bilimsellikten yoksundur. Zira Yugoslavya'da yaşayan Boşnak, Türk ve Arnavutların 1945 yılından Tito'nun öldüğü 1980 yılına kadar başta Türkiye'ye olmak üzere dünyanın farklı ülkelerine yapmış oldukları zorunlu göçleri bir tarih profesörünün bilmemesi olanaksızdır. Bu dönemde sayıları on binleri aşan Osmanlı bakiyesi Yugoslavyalı, salt Müslüman olmaları hasebiyle etnik ve dinî kimlikleri inkâr edilip psikolojik ve fiilî bas-kılara maruz kaldıkları için doğdukları toprakları terk ederek muhacir konumuna düşmüşlerdir. Türkiye'de yaşayan binlerce Boşnak göçmen –ki bugün Türkiye'deki Boşnak kökenli vatandaşların çoğunluğu bu gruba girer- de sosyalist Yugoslavya döneminde Türkiye'ye göçmüştür. Kitabın çevirmeni Hüseyin Gül'ün de bu göçmenlerden biri olması tesadüfi bir ironi olarak karşımızda durmaktadır. Takdim yazarı farkında olarak ya da olmayarak okuyucuları yanlış yönlendirmektedir ki bu, Bosna Hersek ve Boşnak tarihi hakkında sınırlı bilgiye sahip Türk okuyucular için bir tür algı yaratılması durumudur.

Takdim yazısında övgüyle bahsedilen *“Imamović'in yetiştiği Marksist tarihçilik anlayışı çerçevesinde şu ana kadar üretilen popüler mitleri, Osmanlı kaynaklarından olduğu kadar Avusturya Macaristan ve Batılı kaynakların ince bir süzgeçten geçirilmek suretiyle ortadan kaldırılması”* (Imamović 2018: xviii) şeklindeki ifadeler ayrı bir parantez açmak gerekir. Yazarın övgüsüne mazhar olan bu Marksist bakış açısıyla derin bir süzgeçten geçirilen Osmanlı-Türk kaynaklarının sayısı sadece ikidir. Bunlardan ilki Halil İnalçık'ın *Osmansko carstvo-Klasično doba* adıyla Boşnakçaya tercüme edilen *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ* ve Mehmed Fuad Köprülü'nün *Porijeklo Osmansle carevine* adıyla yine aynı dile kazandırılan *Osmanlı'nın Etnik Kökeni* adlı eserlerdir. Yazar ile alakalı değerlendirmeler kısmında yeniden üzerinde durulacağı üzere Imamović, kısıtlı Türkçesi nedeniyle bu dildeki kaynakları yeterli derecede kullanamamıştır. Esasında takdim yazarının ifade ettiği gibi Osmanlı-Türk kaynakları ince bir süzgeçten geçirilmemiştir. Bunun neden olduğu eksikliklere de ilerleyen sayfalarda değinilecektir.

Türkçe Tercüme

Takdim yazısının ardından üzerinde durmayı gerekli gördüğümüz ikinci meselenin muhatabı kitabın çevirmenleridir. Kitap gayet akıcı ve anlaşılır bir üslupla Türkçeye tercüme edilmiş olup bu konuda büyük bir özveri ve titizlik gösterildiği kitabın her cümlesinden anlaşılmaktadır. Tercümanların tarafımızca tespit edilen tek ve en ciddi hatası *Bosanski Jezik (Boşnak Dili-Boşnakça)* adlandırmasının *Bosnaca* şeklinde tercüme edilmesidir. Malumdur ki Bosna bir toponimdir ve bir ülke adı olup etnonim değildir. Bir topluluğun konuştuğu dili ifade eden ekler (ce, ca-çe, ça) etnonimlere gelir. Türkçe, Türklerin konuştuğu dildir ve Türk etnonimine gelen –ce eki ile yapılır. Benzer şekilde Bulgarların ülkesi Bulgaristan ve konuştukları dil Bulgarcadır. Arnavutların ülkesi Arnavutluk, konuştukları dil ise Arnavutçadır. Bir yer-ülke adı olan Bosna adına –ca eki getirilmek suretiyle bir dil adı yapmak her şeyden önce gramatik açıdan doğru değildir. Hele hele asırların biriktirdiği tarihî kayıtlara Boşnakça şeklinde akseden bu dilin Bosnaca olarak değiştirilerek kullanılması çok ciddi bir hatadır. *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*'nin hiçbir yerinde böyle bir kullanım söz konusu değildir. Çelebi, Boşnakların ve Bosna'da konuşulan dilin Boşnak dili veya Boşnakça olduğunu eserinin birçok yerinde ifade etmektedir (Evliya Çelebi Seyahatnamesi 2017; s. 518, 520, 598 vd.). Kitapta Imamović'in Evliya'ya atfen Boşnakçanın tarihî kökenlerini ifade ettiği kısımlarda (Imamović 2018: 12-13) *Bosanski Jezik* diye kaydettiği bütün ibareler çevirmen tarafından Bosnaca olarak tercüme edilirken, Evliya Çelebi'nin zikrettiği ilk Boşnakça-Türkçe sözlük olan *Makbul-i Arif*'i ise ilk Bosnaca-Türkçe sözlük şeklinde çevrilmiştir. Evliya Çelebi, Saraybosna'da yaşayan insanların Boşnak ve Bosnevî diye adlandırıldığını, bahse konu sözlüğün de "*Bosnevi dili üzere kaleme alındığını*" kaydetmiştir (Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 595-596). Boşnakların dillerini *Bosanski Jezik* şeklinde adlandırması, ülkenin homojen yapısı göz önüne alınarak, Bosna Hersek'te yaşayan tüm etnik grupları kapsayacak biçimde birleştirici ve bütünlleştirici bir amaçla bu şekilde kullanmaları tabii karşılanabilir. Fakat bu durum adlandırmanın Türkçeye tercümesinde benzer bir tutum takip edilmesi gerektiği anlamına gelmez. Sonuç itibarıyla *Bosanski Jezik* adlandırmasının Türkçe karşılığı Boşnak dili-Boşnakçadır. Dolayısıyla Bosnaca şeklindeki zorlama bir üretim, bilinçli bir tahrif girişimi değilse bile gaflettir.

Yazar ve Eser

Değerlendirmemizin üçüncü bölümü eserin yazarı Imamović ve eseri hakkında olacaktır. Öncelikle yazarın bilimsel tavrı ile alakalı bazı konularda özgün ve nesnel bakış açısını zedeleyen değerlendirmeler ve bazı meseleler karşısındaki duygusal yaklaşımlarına tanık olmaktadır. Buna birkaç örnek vereceğiz. Bunlardan bir tanesinde Boşnak kökenli olması ile bilinen ve Bosna Hersek'te başta

Drina Köprüsü olmak üzere birçok tarihî eserin yapımına vesile olan Sokullu Mehmed Paşa, vezirliğini yaptığı padişahların önüne geçirilmekte, bu üslubun uzantısı olarak zaman zaman padişahın otoritesini ve iradesini görmezden gelen ifadeler kullanılmaktadır. Kanuni Sultan Süleyman öldüğünde sadarete bulunan Sokullu, padişahın ölümünü gizlemiş, Kütahya'da ikamet eden şehzade Selim'e gönderdiği mektupta "İstanbul üzerinden kendisinin de ordusu ile yöneldiği Belgrad'a doğru yola çıkmasını emretmiştir." (Imamović 2018: 192). Cümlede geçen "emretmek" fiilinin tercüme hatası olup olmadığını teyit etmek amacıyla eserin Boşnakça özgün metnine bakıldığında, yazarın, *emir*, *buyruk* anlamına gelen Boşnakça *nalog* (*s nalogom: emriyle*) sözcüğünü kullandığı görülmüştür (Imamović 1997: 159). Dönemin en güçlü devlet adamı olmasına rağmen Sokullu Mehmed Paşa'nın aynı zamanda kayınpederi olan Sultan II. Selim'e karşı böyle bir buyruk vermesi Osmanlı diplomatiği açısından söz konusu olamaz. Yazar, Sokullu Mehmed ve Rüstem Paşalar gibi Boşnak kökenli olduğu bilinen bazı devlet adamlarına karşı aşırıya kaçan güzellemeler yapıp övgüde bulunurken, Tiryaki Hasan Paşa gibi hayatı hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olmadığımız, kökeni tartışmalı bazı devlet ricalini de Boşnak komutanlar olarak tanıtmıştır (Imamović 2018: 189-190, 315 vd.).

Başka bir yerde Imamović, II. Viyana bozgununun ardından ortaya çıkan yeni bir tehlike olarak Ruslar ile 18. yüzyıl boyunca Karadeniz cephelerinde yapılan savaşlarda birçok Boşnak'ın yok olduğunu, yine aynı bozgun neticesinde Macaristan ve Slovenya'nın kaybedilmesi ve bölgedeki Bosna sipahilerinin arazilerini kaybetmesi nedeniyle Bosna'nın kaybının tüm Türkiye'nin kaybindan daha fazla olduğunu ifade etmektedir (Imamović 2018: 358-359). Son olarak Imamović, Boşnak etnoniminin kullanımının eskiliği meselesi üzerinde dururken, yıllarca bölgede yaşayan gayrimüslimler tarafından Türk (Turçin) olarak adlandırılan Müslümanların gerektiğinde bu adlandırmaya karşı tavır alabildiklerini ifade etmiştir. Buna delil olarak ise 1568 yılında Hırvatistan'ın Zadar kentinde yapılan bir iş akdinde bir grup Bosnalının Türk olarak adlandırılmalarına itiraz etmelerini göstermiştir. Yazarın ifadesine göre bu itirazdan dolayı kayıtlara *Bosnalı Müslümanlar* şeklinde geçirilmişlerdir. Olayın gerçekleştiği tarih, Bosna'nın Türklerce fethinin henüz tamamlanmadığı ve dolayısıyla İslam'ın bölge ahalisine tam olarak nüfuz etmediği bir dönemdir. Zira Bosna Hersek'in İslamlaşma serüveni uzun ve katmanlı bir süreci ihtiva eder. Bosna Hersek'in tamamen fethi ise 1590 yılında Bihaç'ın Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle gerçekleşecektir. Zadar ise Türk akınlarına hedef olmakla birlikte hiçbir zaman tam anlamıyla Türk hâkimiyetine girmemiştir. Bütün bunlar göz önüne alındığında, başka örneği olmayan tek bir vaka üzerinden, Boşnakların bu adlandırmaya karşı daima ve genel bir tavır sergiledikleri çıkarımında bulunmak sağlıklı değildir.

Eserde bilimsel açıdan sorun teşkil eden durumlardan bir diğeri bazı tarihî bilgilerin doğruluğu meselesi ve birçok tartışmalı tarihî hadisenin tek bir bakış açısı altında ele alınmasıdır. Bunlardan biri Yıldırım Bayezid'in ölümü meselesidir. Yazar, Türk tarihçilerin yıllardır tartıştığı ve mevcut kaynaklar ışığında kesin bir yargıya varmanın mümkün olmadığı kanaatine vardıkları bu meselede, padişahın yüzüğündeki zehri içerek intihar ettiğini savunabilmiştir (Imamović 2018: 81). Yine Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihi meselesini de kesin ifadelerle 1301 yılını ortaya atarak çözüme eğilimindedir (Imamović 2018: 112)¹. Bu iki meseledeki gibi Türk tarih yazınında doğruluğu tartışılmakta olan birçok tarihî vaka hakkında bu şekilde kesin yargılara başvurulması bilimsel yaklaşımla örtüşmez. Bu tarz genel geçer kabuller Güney Slavları ile alakalı araştırma yapacaklar için kitabın değerinden elbette çok şey kaybettirmeyecektir. Fakat yazarın tek ve sabit bir cevabı olmayan yoruma açık durumlar karşısında koyduğu kesin yargılar tartışmaya açıktır. Bu eksikliğin temel nedeni olarak yazarın Türkçe kaynaklardan yeterince faydalanamamış olması gösterilebilir. Daha önce de ifade ettiğimiz üzere Boşnakların tarihinin çok uzun ve girift bit dönemini ihtiva eden Osmanlı hâkimiyeti dönemi ile alakalı olarak sadece iki Türkçe kaynaktan yararlanmak ciddi bir bilimsel kusurdur.

Kitapta karşılaştığımız bazı bilgiler yoruma açık olmaksızın tamamen yanlıştır. Sözelimi yazar, Bosna Hersek'te mevlitlerin yakın dönemlerden itibaren Arapça yerine Boşnakça okunduğunu belirtmektedir (Imamović 2018: 246). Boşnakça mevlit yazma ve okuma geleneği yazarın da ifade ettiği gibi 19. yüzyılda yaygınlaşan bir uygulamadır. Fakat yazar, bahse mevzu olan Süleyman Çelebi'nin *Mevlit* olarak bilinen *Vesiletü'n Necât* adlı eserinin Arapça değil Türkçe olduğunun farkında değildir (Imamović 2018: 246). Ayrıca Bosna Hersek'te Türkçe Mevlit okunması çok eski dönemlerden itibaren süregelen bir gelenektir (Okıç 2016: 48-51; Jesenkoviç 2016: 175). Aynı sayfada Miraç kandili kutlamaları anlatılırken Miraç hadisesi dramatik bir olay olarak sunulmuş, fakat İslamî inancın mucize olarak kabul ettiği bu hadisenin bu şekilde sunulmasının nedeni anlaşılammıştır.

Imamović, siyasal Şiiiliğin İslam dünyasında sert direnişle karşılaşması neticesinde enerjisini dinî faaliyete yönlendirdiğini, bu sebepten çeşitli dinî tarikatlar ile yakın ilişki içerisinde olduğunu öne sürmüştür. Tarikatları dinî uygulamalara dair eğitim ve yönlendirme yolları olarak gören Imamović, bu sebepten ötürü "Şiiilik ve derviş tarikatlarını İslam'da organize olmuş bir dinî yaşamın bilinen, tanınan öyle de kalan unsurları" (Imamović 2018: 181) olarak görmektedir. Kitabın gene-

¹ Osmanlı Devleti'nin 1302 yılından sonra kurulduğu savı Halil İnalçık tarafından iddia edilmiş ve birçok tarihçi bu görüşü benimsemiştir. Ancak yazarın Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu 1301 olarak vermesine hangi kaynağı dayanak gösterdiği, alıntılara metin içerisinde referans vermemesinden ötürü anlaşılammıştır.

linde tasavvuf hareketine dair yapılan bütün değerlendirmeler bu satırların da içerisinde yer aldığı kısa bir paragraftan ibarettir. Bosna Hersek'teki tasavvufi organizasyonlar ve bunların İslamlaşma sürecindeki faaliyetleri kaynaklarda geniş biçimde anlatılmasına karşın, bunların Imamović'in dikkatinden kaçması büyük eksikliktir. Imamović'in Şiilik ve tarikatlar arasında kurduğu münasebet ve sünni tasavvufi oluşumlara hiç değinmemesi, tarikatlar ve tasavvuf hareketi hakkında sathi bir birikime sahip olduğunu akla getirmektedir. Kitabın diğer kısımlarında da Bosna'daki sünni tasavvufi organizasyonlar hakkında hiçbir malumat verilmemiş, Bosna'nın İslamlaşması meselesinde mistik oluşumların ve tarikatların etkisi tamamen göz ardı edilmiştir. Imamović Boşnaklar arasında İslam'ın yayılması meselesini ise Muhamed Hadžijahić'e atfen İslam'a geçişi eş merkezli çemberin genişlemesi ile gerçekleştiği şeklinde grafiksel bir tanımla izah eder. Çemberin merkezinde yer alan cami, medrese, mektep, tekke ve İslami kültür, eğitim ve hayır kurumları ile kasaba ve şehirlerden, çemberin genişlemesi ile şehrin yakın merkezlerine ve en sonunda daha çok hayvancılıkla geçinen nüfusun yaşadığı, ana yollardan uzak ulaşımı güç bölgelerde yayılmak suretiyle çemberin tamamlandığını ifade eder (Imamović 2018: 215). Çok uzun ve aşamalı bir dönüşümü ihtiva eden Boşnakların İslamlaşma sürecinde tarikat ve tasavvuf geleneği çok büyük bir role sahiptir. Ines Aščerić Todd, Türkçeye *Bosna'da Dervişler ve İslam* adıyla çevrilen çalışmasında, tasavvufi organizasyonların ve tarikatların Boşnakların sadece dinî değil aynı zamanda sosyal, siyasal ve ekonomik hayatlarını nasıl dönüştürdüğünü ele almıştır. Bu bakımdan Bosna tarihinin en mühim hadisesi olan İslamlaşma meselesinde tasavvuf ve tarikatların etkisine değinilmemesi ve adeta yok hükmünde addedilmesi büyük bir eksikliktir.

Eserle ilgili olarak üzerinde durulacak son husus Imamović'in kaynakları ve bunları değerlendirme tarzıdır. Öncelikle Imamović'in, metin içerisinde alıntılara atıf yapmaksızın kullandığı tüm kaynakları eserin sonunda tanıttığı belirtilmelidir. Kaynakların her bölüm için farklı başlık altında tek tek tanıtılıp içerikleri hakkında bilgi verilmesi okuyucu, bilhassa da Türkiye'de Boşnaklar ile alakalı çalışma yapacak araştırmacılar için oldukça yararlı ve kullanışlıdır. Toplumların yaşayışlarından beslenen destanlar ve halk şarkıları kaynak değeri taşımakla birlikte bunların kurumsal metinler olarak duygusal ve abartılı ifadeler içermesi, temkinli kullanmayı gerektirdiği halde, Imamović'in bunları temel kaynaklar olarak benimsemesi bilimsel düşünceye tamamen aykırıdır. Zira destanlar, toplumun kolektif bilinçaltını yansıtan ve tarihî mücadelenin yapısını değil ruhunu veren eserler olup tarihî bir vesika gibi değerlendirilmesi söz konusu olamaz. Yazar, birçok yerde tarihî destan ve halk şarkılarından faydalanmıştır. Bunlar içerisinde bir kaçını örnek olarak verebiliriz. 1580 yılında bölgede akıncı beyi olan Yakup Paşa ile Ban Vlatkoviç arasında geçtiği varsayılan diyaloglar bir destandan alınmıştır (Imamović 2018: 290).

Gazi Hüsrev Bey etrafında teşekkül eden başka kahramanlık şarkısında Sultan ile vezir Köprülü arasında geçen bir diyalogdan hareketle Boşnak toplumu karakterize edilmiş (Imamović 2018: 291), yine Gazi Hüsrev Bey'in Mohaç Savaşı öncesinde kumandanları ile olan diyalogları ve aralarında yaşananlar bir destandan alıntı yapılmak suretiyle aktarılmıştır (Imamović 2018: 296). Daha önce söylediğimiz gibi kökeni konusunda herhangi bir bilgiye sahip olmadığımız Tiryaki Hasan Paşa'nın Boşnak olmasının kaynağı da bir halk şarkısıdır (Imamović 2018: 316). Bosna'nın Serhat (Krajina) bölgelerinde Osmanlı akıncılarının Macarlar ve Hırvatlar ile yaptıkları mücadeleler ve Macar-Hırvat komutanlarla yapılan mektuplaşmalar ve mektupların içerikleri destanlardan alıntılanıp aktarılmıştır (Imamović 2018: 324). Ünlü Boşnak destan kahramanları olan Hrnjica kardeşlerin hikâyeleri yine onlar etrafında teşekkül eden destanlardan alıntılanarak anlatılmıştır (Imamović 2018: 326). Girit'in fethi ile alakalı Bosna Hersek'te yaratılan destanlarda uzun yıllar süren kuşatma süresince baba-oğul Boşnak askerlerin birlikte savaşması motifleri kaynak olarak gösterilmiştir (Imamović 2018: 325). Örnekleri çoğaltılabilecek bu tür anlatımlar, eserin bilimselliğini ve dolayısıyla güvenilirliğini zaafa uğratan hususlar olarak öne çıkmaktadır.

Sonuç

Takdim yazısı, çeviri ve eser olmak üzere üç kısımda irdelediğimiz *Boşnakların Tarihi* adlı kitabın, Türkiye'de Güney Slavları ile alakalı literatürün oldukça kısıtlı olduğu ve bugüne değin yapılan çalışmaların neredeyse tamamının yerel kaynaklara başvurulmaksızın hazırlandığı gerçeği ile değerlendirildiğinde, alana katkı yapacak nitelikte olduğu inkâr edilemez. Bu sebepten eserin nitelikli ve ciddi bir yayınevi tarafından çevrilip yayımlanmasının, başlangıç kabilinden önemli bir hizmet olduğu belirtilmelidir. Tercüme, yukarıda işaret edilen kavramsal hatalar dışında oldukça başarılıdır. Takdim yazısı ile alakalı değindiğimiz hususlar ise neredeyse eserin Türkler açısından bilimsel kıymetini gölgede bırakacak derecede tartışmaya açıktır. Tek tesellimiz bu ifadelerin sadece Türk okuyucu tarafından okunacak olması iken zaten Balkanlar ile alakalı sınırlı seviyede bilgiye sahip olan Türk okuyucular için bu durum maalesef talihsizliktir. Balkanlar ile ilgili araştırma yapacak bir Türk araştırmacının Balkanların yerel dillerinde kaleme alınmış kaynakları kullanmaksızın yapacağı çalışma ne kadar eksik ve sathi bir çalışma kabul edilecekse, aynı şekilde Türkçe kaynakları ve Osmanlı arşivlerini kullanmadan yapılan böyle bir çalışma da bu anlamda noksan kabul edilecektir. Bu bağlamda Saraybosna Üniversitesi'nin saygın hocalarından kabul edilen İmamović'in Türkçe kaynakları ve Osmanlı Arşivlerini yeterli derecede kullanmadan hazırladığı *Boşnak Tarihi* adlı eserinin, belirttiğimiz hususlardan ötürü bu alanda çalışma yapacak araştırmacılar tarafından daha temkinli kullanılması gerekmektedir.

Kaynakça

AŠČERİĆ-TODD, Ines (2018), *Bosna'da Dervişler ve İslam*, Ketebe Yay., İstanbul.

BUTUROVIĆ, Đ. (1995), *Usmena epika Bošnjaka*. Sarajevo: Preporod.

EVLIYA ÇELEBİ SEYAHATNAMESİ (2017), (Hazırlayan: Seyit Ali Kahraman), YKY Yay., 5. Kitap Cilt: 1-2. İstanbul.

EVLIYA ÇELEBİ SEYAHATNAMESİ (2017), (Hazırlayan: Seyit Ali Kahraman), YKY Yay., 6. Kitap Cilt: 1-2. İstanbul

HÖRMANN, Kosta (1888), *Narodne pjesne Muhamedovaca u Bosni i Hercegovini*. knjiga prva. Sarajevo: Zemaljska Štamparija.

HÖRMANN, Kosta (1889), *Narodne pjesne Muhamedovaca u Bosni i Hercegovini*. knjiga druga. Sarajevo: Zemaljska Štamparija.

İMAMOVIĆ, Mustafa (1997), *Historija Bošnjaka*, Preporod Sarajevo.

İMAMOVIĆ, Mustafa (2018), *Boşnakların Tarihi*, (Çev. Hüseyin Gül, Cenita Özgüner), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Istarske narodne pjesme (1924), Istarska književna zadruga.

İNALCIK, Halil (2018), *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ*, (Çev. Ruşen Sezer), YKY Yay., İstanbul.

JESENKOVIĆ, Amina, Şiljak (2016), "Vesiletü'n-Necât'ın Boşnakça Tercümesi/Bosanski Mevlid", *Mevlid Külliyyatı I*, DİB Yay., Ankara, s. 175-215.

KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad (1999), *Osmanlı'nın Etnik Kökeni*, Kaynak Yay., İstanbul.

MAGLAJLIĆ, Munib (1995), *Usmena Balada Bosnajaka*, Preporod Sarajevo.

OKIÇ, Tayyib (2016), "Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercümeleri", *Mevlid Külliyyatı I*, DİB Yay., Ankara, s. 27-75.